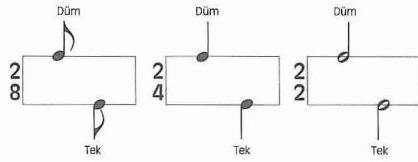

"Gördüm seni bir gün yeni açmış güle dön-
düm" mısrayla başlayan uşşak şarkısı; Be-
kir Sıtkı Sezgin'in rast makamında, "Bu
dervişlik yoluna sıdk ile gelen gelsin" mıs-
rayla başlayan ilâhisi bu usulle ölçülmüş
eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstan-
bul 1935-40, II, 5; IV, 279-280; Hüseyin Sâded-
din Arel, *Türk Müsiki Nazariyatı Dersleri* (haz.
Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 81-84; Özkan,
TMNÜ, s. 565, 568-569; Sadettin Heper, "Türk
Musikisinde Usuller", *MM*, sy. 344 (1978), s. 10.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

NÎM-ZENCİR

(نیم زنجیر)

Türk müzikisi usullerinden.

Yüz yirmi zamanlı zencir usulünün za-
man sayısı bakımından yarısı olduğundan
"yarım zencir" anlamında nîm-zencir de-
nilen bu usul beş ayrı usulün sıralanması
ile oluştuğu için "dizi usuller" sınıfında yer
alır. Zencirle benzerliği, sadece zaman sa-
yısı ve zencir gibi farklı usullerin sıralanma-
sından meydana gelmiş olmasından ibar-
ettir.

Nîm-zencir usulü bir ağır düyek (8/4),
bir lenk fahte (10/4), bir nîm-çenber (12/4),
bir âyin devr-i revânî ile (14/4) bir nîm-
bererşan (16/4) usullerinin kendi forma-
larında sıralanmasıyla oluşur. Zencir usu-
lünü meydana getiren usullerin dörder
zaman artarak sıralanmasına karşılık nîm-
zencir usulünü meydana getiren usuller
ikişer zaman artarak sıralanır ve bunlar
hep ikinci mertebeleriyle kullanılır. Bu se-
beple daha çok peşrev ve bestelerin bes-
tellenmesinde kullanılan nîm-zencir usu-

lünün de 60/4'lük mertebesi tercih edil-
miştir. Usuldeki darbların kuvvetli ve ha-
fifliliği usulü meydana getiren usullerdeki
gibidir. Bu usulle ölçülmüş eserlerden gü-
nümüze ancak Muzaffer'in hüseyinî peş-
revi ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstan-
bul 1935, II, 164-165; Özkan, *TMNÜ*, s. 687.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

NİMET

(النعمة)

Kur'an-ı Kerim'de yer alan
kavramlardan biri.

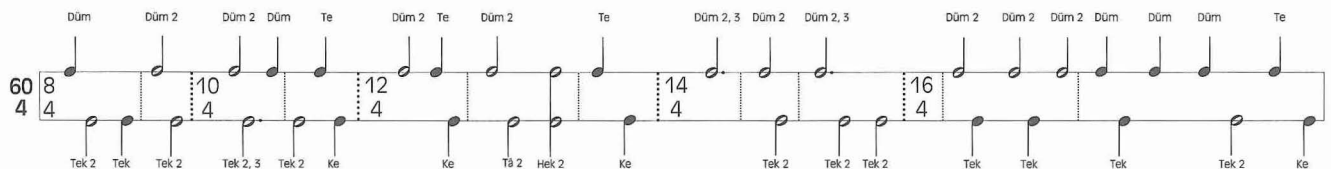
Sözlükte masdar olarak "bolluk ve iyi
hal içinde olmak", isim olarak "maddî ve
mânevî imkânlar" anlamına gelen nîmet
(na'me) kelimesini (*Lisânü'l-Arab*, "n'am"
md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 500). İbnü'l-
Cevzî "insana refah ve mutluluk sağlayan
meşru şey" (*Nüzhetü'l-a'yün*, s. 597), Sey-
yid Şerîf el-Cürcânî "özel bir amaç veya be-
del gözetilmeksizin yapılan iyilik" diye ta-
nımlamıştır (*et-Ta'rifât*, "Ni'met" md.).

Kur'an-ı Kerim'de nîmet kavramı fiil ka-
lıplarında on sekiz, isim olarak elli dört ve
na'im (bol nîmet) şeklinde on yedi âyette
geçmektedir. Bir âyette fiil kalıbıyla yer
alan nîmet kavramı Hz. Peygamber'e izâ-
fe edilmekte (el-Ahzâb 33/37), iki âyetin bi-
rinde, Firavun'un İsrâiloğulları'nı köle ola-
rak çalıştırmasının kendisi tarafından ni-
met diye telakki edilmesi Hz. Mûsâ tara-
fından eleştirilirken kelime ona nisbet edil-
mekte (eş-Şuarâ 26/22), diğerinde de kar-
şılıksız malî harcama yaparken rabbinin rı-
zâsını talep etmekten başka kimsenin nez-
dinde şükran beklentisi olmayan iyi insan
tipi tasvir edilirken kullanılmaktadır (el-
Leyl 92/19). Buna göre Kur'an'da yer alan
nîmet kavramı üç istisna dışında seksen
altı defa Allah'a izâfe edilmektedir (M. F.
Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "n'am" md.). Aslı-
nda, "Sizin nezdinizde nîmet namına bulu-
nan her şey hiç şüphe yok ki Allah'tandır"

meâlindeki (en-Nahl 16/53) ilâhî beyan çer-
çevesinde sözü edilen nîmet istisnalarının
ikisi neticede Allah'a nisbet edilmiş olur.
Firavun'un tavrında ise nîmet niteliği taşı-
yan bir husus yoktur.

Nîmet olarak değerlendirilen şeylerin
maddî ve mânevî olmak üzere ikiye ayrıl-
ması mümkündür. Maddî nîmetler dün-
yada varlığın devamı için gerekli olan her
şeyi içerir: Su, bitkiler, ekin ve meyveler,
eşler, oğullar ve torunlar, giyecekler, dağ-
lar, ırmaklar, yollar, yıldızlar, gece ve gün-
düz, gemilerin denizde yüzmeleri ve tabia-
tın düzenli biçimde işlemesi gibi. Nahl sû-
resinde bunların çoğuna temas edilir (16/
5-18, 53, 65-72, 78-83, 114, 121). Bunun
yanında insanların dünya hayatında kar-
şılaştığı çeşitli sıkıntıları Cenâb-ı Hakk'ın
gidermesi, dua ve taleplerine icabet et-
mesi, insanlara yaşama sevinci vermesi
gibi sayılamayacak kadar çok nîmet mev-
cuttur. Mânevî nîmetlere gelince Kur'an'da
nîmet kavramı hidayet, iman ve bun-
ların sağladığı ebedî hayattaki mutluluk
üzerine yoğunlaşmaktadır. İbnü'l-Cevzî ni-
met kelimesinin Kur'an'da on mânaya gel-
diğini, bunlardan yalnızca birinin güzel ya-
şama imkânları alanına girdiğini, diğer-
lerinin din, kitap, nübüvvet, Hz. Muham-
med'in kendisi, İslâmiyet, lutuf ve ihsan,
sevap ve mükâfat gibi mânalara geldiğini
belirtir (*Nüzhetü'l-a'yün*, s. 597-599). Kur-
'an'a göre gerçek nîmet, Cenâb-ı Hakk'ın
"ruhumdan üflediğim" diye nitelendirdiği
insanın (el-Hicr 15/29) selim fıtratını boz-
mayıp O'na bağlanmasıdır. İnsanla yara-
tıcısı arasındaki bu ilgi âhiret hayatına da
taşınarak cennet nîmetlerinden övgüyle
söz edildikten sonra Allah'ın kulundan
memnun oluşunun her nîmetin üstünde
bulunduğu belirtilir (et-Tevbe 9/72). Kur-
'ân-ı Kerim'de âhiret hayatının nîmetlerin-
den söz edilen on altı âyette "na'im" keli-
mesi kullanılır.

Kur'an'da kendilerine nîmet verildiği bil-
dirilenlerin başında peygamberler gelir.
Bunların arasında Hz. Süleyman (en-Neml
27/19), Mûsâ (el-Kasas 28/17) ve İsâ (ez-
Zuhruf 43/59) özellikle zikredilir; ayrıca

Meryem sûresinde söz konusu edilen bazı peygamberler de ilâhî nimete mazhar kılınmakla nitelendirilir (19/41-58). Hz. Muhammed ise bizzat nimet olarak anılmıştır (en-Nahl 16/83; krş. İbnü'l-Cevzî, s. 597-598). Peygamberlerden başka kendilerine nimet verilenler siddîklar, şehidler ve sâlihler olup Allah'a ve resulüne itaat edenlerin de bunlarla birlikte mükâfatlandırılacağı beyan edilir (en-Nisâ 4/69).

Nimet kavramı çeşitli hadis rivayetlerinde de Kur'an'daki kullanımına paralel biçimde yer almıştır. Wensinck'in *el-Mu'cem*'inde nimet kavramına yapılan atıflar altı sütunu bulmaktadır (VI, 491-496). Buhârî'nin naklettiği bir rivayete göre ("Meğâzî", 8) Abdullah b. Abbas, "Allah'ın nimetini nankörlükle karşılayan ve sonunda kavimlerini helâke sürükleyenleri görmedin mi?" meâlindeki âyette (İbrâhîm 14/28) yer alan nimet kelimesiyle Hz. Muhammed'in kastedildiğini söylemiştir. Muhtelif hadislerde Allah'ın dünya hayatı için lutfettiği nimetlerin kadrinin bilinmesi, nankör davranılmaması ve sahip olunan imkânların ebedî hayatın kazanılması yolunda harcanmasının önemi üzerinde durulur (ayrıca bk. İN'ÂM). Kur'an'da, Rahmân sûresinde otuz bir defa tekrarlanan "âlâ" kelimesi başta olmak üzere nimet mânasına gelen veya ona yakın bir muhteva taşıyan fazl, ihsan, sevap, rızık, lutf gibi kelimeler de çokça tekrarlanır.

Kelâma ve tefsire dair eserlerde Allah-insan münasebetleri bağlamında nimet verilenin nezdinde teşekkür hakkının bulunduğu ilkesine sık sık temas edilir. Buradaki nimet kul için iki açıdan büyük önem taşır. Bunlardan biri genellikle insan psikolojisine hâkim olan, içinde bulunduğu nimetten gafil olma sınırını aşır şahsiyet kazanması ve yaşama sevinci taşınmasıdır. İkincisi nimeti veren tanrıyı O'nunla ruhî-mânevî iletişim kurmasıdır. Mâtürîdî, "Allah'ın size lutfettiği nimeti, öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti unutmayın" meâlindeki âyetin (el-Bakara 2/231) tefsirinde buradaki nimetin büyük nimetlerden biri olan Hz. Muhammed'den başka "İslâm dini ve ahkâmı ya da Allah'ın insanlara lutfettiği bütün nimetler" mânasına gelebileceğini belirtir, ardından da ilâhî nimetlerin üç gruba ayrıldığını söyler. Birincisi İslâmiyet olup korunarak devam ettirilmesi gerekir; ikincisi özel nimetler olup şükürü icap ettirir; üçüncüsü diğer bütün nimetler olup tevhid inancını doğurur (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, II, 77).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "n'am" md.; *el-Ta'rifât*, "Ni'met" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 500; Wensinck, *el-Mu'cem*, VI, 491-496; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "n'am", "ely" md.leri; Buhârî, "Meğâzî", 8; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, II, 77; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 597-599.

FATMA CANDAN GÜNAYDIN

Nİ'METULLAH el-CEZÂİRÎ

(نعمة الله الجزائري)

Seyyid Ni'metullah b. Abdillâh b. Muhammed el-Müsevî el-Hüseynî el-Cezâirî et-Tüsterî (ö. 1112/1701)

Şii âlimi.

1050 (1640) yılında İran'ın güneybatısında yer alan Tüster (Şüster) şehri yakınlarındaki Sîbâğiye köyünde doğdu. Cezâirî nisbesini doğduğu yerin Basra körfezindeki adalar bölgesinde (cezâir) bulunması sebebiyle aldığı anlaşılmaktadır. Soyu yedinci imam Mûsâ el-Kâzım'ı ulaştır. Hayatının kırk yılına yakın bölümünü o dönemde kaleme aldığı *el-Envârü'n-nu'mâniyye* adlı eserinin sonunda anlatır (IV, 302-326). Buna göre ilk eğitimine köyündeki okulda başladı. Ardından çevredeki Kârûn ve Huveyze'ye giderek öğrenimini ilerletti. 1061'de (1651) Şiraz'da Mansûriyye Medresesi'ne girdi. Burada kaldığı dokuz yıl içerisinde çeşitli hocalardan ders aldı. Ardından İsfahan'a geçerek Erfauddin en-Nâinî, Hüseyin b. Cemâleddin el-Hânsârî ve Allâme el-Horasânî gibi âlimlerin derslerine katıldı. Burada Muhammed Bâkır el-Meclisî ile tanıştı. Ondandır dört yıl kadar kelâm ve hadis okudu. Meclisî'nin, Şiâ'nın en büyük hadis koleksiyonu sayılan *Bi'hârü'l-envâr*'ının hazırlanmasına önemli katkılarda bulundu. Bu arada İsfahan'da yeni kurulan medreseye hoca tayin edildi ve sekiz yıl burada ders verdi. 1110 (1698) yılında İsfahan'dan ayrılıp Cezayir bölgesine geldi, burada telif çalışmalarını aralıksız sürdürdü. Çeşitli dönemlerde Nefef, Meşhed, Sâmerrâ, Kâzımeyn gibi merkezlere ziyarette bulundu. Aralarında Mahmûd el-Meymendî, Ali b. Hüseyin b. Muhyiddin el-Hemedânî, Muhammed b. Yûsuf b. Ali'nin de bulunduğu çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Cezâirî Tüster'de vefat etti.

Ni'metullah el-Cezâirî daha çok fıkıh ve hadislerle meşgul olmuş, özellikle imamlardan nakledilen rivayetlerin incelenmesi ve şerhedilmesi konusunda derinleşmiştir. İmâmiyye fikhinin iki temel ekolünün teşkil

eden Ahbâriyye ve Usûliyye'den ilkinen mensup olmakla birlikte diğer ekol mensuplarına karşı eleştirilerinde ölçülü davranmış, iki tarafın birbirini zaman zaman dalâlete nisbet etmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. Ahbârî ekolünün temel fikrine uyararak teşri' alanında kelâm, mantık gibi akîl delillere dayalı her türlü yardımcı unsuru reddeden müellif Usûlîler'in öne çıkardığı re'y, kıyas ve istihsan gibi kaidelere itibar edilemeyeceğini, ancak imamlar tarafından ortaya konulan usuller ve genel kurallara göre hüküm verilebileceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede önemli tartışma konularından birini teşkil eden, Usûlîler'in bir müctehidin vefatından sonra onun icihadlarının geçerli olmayacağı şeklindeki yaklaşımlarına karşı çıkmıştır. Ona göre naslara dayanılarak yapılan icihadlar zan değil hakikat konumunda bulunduğu şahısların vefatıyla hükmünü yitirmez. Diğer taraftan müellif kelâm konularında akf temellendirmelerden ziyade imamlardan nakledilen rivayetleri öne çıkaran bir yöntem izlemiş, bu arada tasavvufa karşı çıkmış, tabiat bilimleri ile ilgili tartışmalarda yine rivayetler çerçevesinde görüşler ortaya koymuştur (ilmî kişiliği için bk. Hânsârî, VIII, 150, 152-159; Uyar, s. 232-237).

Eserleri. 1. *el-Cevâhirü'l-ğavâli*. İbn Ebû Cumhûr'un hadislerle ilgili '*Avâli'l-le'âli'l-aziziyye* adlı eserinin şerhidir (Âgâ Büzûrg-i Tahrânî, V, 273-274). 2. *el-Envârü'n-nu'mâniyye*. İmamlardan nakledilen rivayetler çerçevesinde inanç konularını ele alan bir çalışmadır. İlki taşbaskı olmak üzere (Tahran 1271) birçok defa basılmıştır (Tahran 1280, 1316, 1319; Tebriz 1301, 1338 hş.; Beyrut 1404/1984). 3. *Ğâyetü'l-merrâm*. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *Tehezîbü'l-aşkâm*'ına dair sekiz ciltlik şerhtir. Müellifin Tûsî'nin aynı eserine yazdığı *Maşûdü'l-enâm* isimli şerhinden sonra kaleme alınmıştır (a.g.e., XXII, 113-114). 4. *Maşûdü'l-enâm fi şerhi Tehzîbi'l-aşkâm*. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin eserine yapılan on iki ciltlik şerhtir (a.g.e., a.y.). Tahrânî'ye göre bazı kaynaklarda müellife atfedilen *el-Buğûru'z-zâhire* bu şerhin diğer bir adı olmalıdır (a.g.e., III, 50). 5. *Keşfü'l-esrâr fi şerhi'l-İstibâr*. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin eserine dair üç ciltlik bir şerhtir (a.g.e., XVIII, 17). 6. *Kışaşü'l-enbiyâ* (*en-Nûrû'l-mübîn*, *en-Nûrû'l-mübîn fi kışaşü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn*). Önsözde kaydedildiğine göre müellifin, on iki imam hakkındaki *Riyâzü'l-ibrâr* adlı eserinin ardından onu tamamlayıcı bir çalışma olmak üzere peygamberleri âyet ve hadislerde geçen kıs-